

ערכה של תרבות הפרימיטיבים בשביל האדם המודרני

כששואלים חוקר מתוקרי התרבות של השבטים הפרימיטיביים למה הוא מקדיש את שנותיו למחקר האנתרופולוגי, רגיל הוא לענות שלעבודתו יש ערך מדעי, וכשהוא נותן דין וחשבון לעצמו על המניעים המביאים אותו לעבודה מדעית זו, הוא עומד על הסקרנות לדעת ולהכיר צורות תרבות, כיצד חיים שבטים שונים וכדומה; על המשיכה הרומנטית לזר, לרחוק, לבלתי ידוע וכיוצא בזה. מלבד המניעים האלה יש ופועל כאן בחשאי עוד מניע מסוג אחר לגמרי, והוא הסיכוי שמא ימצא שם, בתרבות הפרימיטיבים, מה שחסר כאן, בתרבותנו המודרנית; שמא יוכל הוא, החוקר להיבנות מן התרבות של השבטים האלה. יש מן החוקרים הדוחים את המניע הזה מתוך תודעתם, כי הרי לא יתכן שבני-אדם מודרניים בעלי תרבות גבוהה ומשוכללת ילכו לחפש תיקון לנפשם אצל שבטים פרימיטיביים. אבל יש חוקרים שלהם גישה אחרת לתרבותם של השבטים האלה. הם סבורים שיש לנו ללמוד הימנה. ולא זו בלבד אלא שהיא חיונית בשביל החינוך בהווה ותהיה חיונית עוד יותר בשביל החינוך בעתיד. אם לא נגזר כליון על המין האנושי, הכוונה בזה לא לכליון הפיסי הנשקף לאנושות בעקבות ההתפתחות הטכנית ושיכלול כלי המשחית, אלא לסכנה להתקיים באופן פיסי ולחדול מהיות באופן נפשי, או להימצא במצב שבין קיום וחדלון, בסוף הקיום ובתחילתו של החדלון, הסכנה להימצא במצב נפשי של טשטוש, פילוג והתפרקות.

מצב הטישטוש הוא מצב של ביטול העוז, של ביטול האמונה, הוא קרוב למצב של המוות, אלא שחסר בו השלטון שבמוות. הטישטוש הוא שקיעה, אלא שחסר בו ההוד של השקיעה. תרבות הנמצאת במצב כזה היא תרבות של אסימון. האסימון הוא מטבע שאיבדה את הצורה שטבעו בה ואין יודעים מה טיבה. תפקידו של החינוך במצב כזה הוא לחרות במידת האפשר באסימון, ולהשתדל להפכו למטבע בעלת צורה. מתן הצורה

תורה היא וצריכה לימוד. מי שאינו יודע בטיב הצורות הולך אצל מי שיודע ובקי בהן ולומד הימנו. אנו נלך ונלמד מן השבטים שתרבותם לא ניטשטשה במדה רבה. לא נימשך אחרי הרומנטיקה של הרחוק והזר, כי אם נבדוק בדיקה מעולה את האגדות ואת הטקסים שהחוקרים מוסרים לנו, נבין בדברים, נצרף קו לקו, ולא נשאף להתעשר עושר מדומה, אלא מגמתנו תהא לימוד התנאים והכיוון של מתן הצורה, שימשם הלימוד מעין הכנה ליצירתם של תנאים המאפשרים תרבות של צורה¹.

הפילוג אופייני הוא לתרבות המודרנית. האדם המודרני נוטה לפלג את המציאות, להפריד בין מציאותו של העולם הפיסיקאלי לבין מציאותו של העולם הנפשי. לעתים הוא נוטה לכפור במציאותו של האחד משני העולמות האלה ולהחזיק במציאותו של השני², וזה סימן מובהק לפילוג, כי הקיום האמיתי הוא קיום בעולם ובנפש כאחד. לאדם המודרני הנוטה לפילוג מתרגמים את הקיום בעולם ובנפש כאחד כקיום בתחום המגע שבין העולם והנפש.

ערכה של תרבות פרימיטיבית תלוי בזה עד כמה "תחום מגע" זה קיים בה עדיין.

תרבות השבטים חשובה לנו בעיקר במידה שנשארה בטהרתה, במידה שאין בה מחיצה מהותית בין הכיוון מבר לגו (מן החוץ אל הפנים), לבין הכיוון מגו לבר³, עד כמה שהסכיזופרניה לא אכלה אותה. סכיזופרניה היא מחלה של פילוג האישיות, שכל אחד מהפלגים הוא במידה רבה עצמאי. וגם השבט שנפרד לפרקיו הוא כאישיות שנתפלגה. האינדיבידואליזם המיוחד לאדם המודרני הוא תוצאה של התפרקות השבט, שנתלש היחיד מן השבט ונעשה עצמאי. ההתפרקות נראית בתחילה כהישג, ולא זו בלבד

1 דוגמה ללימוד מסוג זה אביא להלן בענין חנוכת האדם (האיני-ציאציה, עיין בפרק: הרקע המיתי של התנ"ך).

2 בספק של דיקארט, ב"דבר כשלעצמו" של קנט, בתמונת העולם של הפיסיקה המודרנית ובתורת ההכרה המודרנית — בכל אלה נותן הפילוג את אותותיו. (קרא למשל בפרקים הראשונים של הספר "בעיות הפילוסופיה" של ב. רסל, וכן בפרקים הראשונים של הספר "טבע העולם הגשמי" לאדינגטון).

3 יש מחיצה טכנית בין מבר לבין מגו שהיא טבעית כשם שיש מחיצה טכנית בין אדם לחברו ואין בה כל רע. רק בשעה שהמחיצות נעשות למהותיות בתודעה הן מסכנות את הקיום.

אלא שהיא נראית כהישג העיקרי של האדם המודרני. האדם משיג על ידה אי־תלות שבסופו של דבר אינה אלא תלישות. האדם השיג במידה רבה גם עצמאות. אי־תלות ביקום, הבאה במקום הקיום כחלק מן היקום. הכושר הטכני נתון הוא באדם בכל הדורות ואין להכחיש את מציאותו, אבל באדם המודרני הוא נבנה מחורבנו של הכושר האחר, הכושר המטפיסי שהוא העיקר. לשבטים הפרימיטיביים יש טכניקה ויש מאגיה ולעולם לא יתנו למאגיה להיבטל בטכניקה. רוב השבטים האלה, הטובים והרעים גם יחד, היינו המהותיים והמושחתים (הדימוניים), לא נפגעו בנידון זה במידה כזאת כשם שנפגע האדם המודרני. אמנם גם האדם המודרני מתלהב לפעמים והוא מנסה להתקשר עם היקום ועם עדתו, אבל התלהבותו היא בבחינת חיי שעה. ההתלהבות מביאה אותו לצוות מדומה או לריקוד מדומה, כי האל והיקום והשבט נדחו מן הנפש. גם בתוך ההתלהבות ידוע למתלהבים שאין כאן רצון ממשי לתקן את הספירות שנפגמו אלא לכל היותר כיסופים לרצות, ועל כן אין ההתלהבות עשויה לקשור את האדם במה שלמעלה ובמה שלמטה, במה שלפנים ובמה שלאחור.

השבט כיחידת-חיים

קיומו של השבט ודאי הוא עדיין במידת מה וודאי היה במידה רבה בעבר לבני אדם אלה כקיומה של הנפש וכקיומו של העולם (של המקום). שלשתם משולבים זה בזה. שילוב שלא היה חשש רציני לפירוקו⁴. ודאות השילוב לא הניחה את האפשרות של קיום נפרד. האדם נולד וקיים בשבט ובמקום ואין אפשרות להוולד מחוץ להם וגם לא להתקיים מחוץ להם.

הטוטם הוא ביטוי להזדהות, ביטוי לקבוצת בני־אדם שכל אחד מהם אינו אלא ייצוג של מהות אחת. התכונות של החיה־הטוטם הן

4 יתכן שהדבר ניכר גם בביטויים מסויימים: בן שבט מאורי בדברו על קרב שלפני עשרה דורות הוא אומר: „אני ניצחתי שם את האויב“, וכן הוא מצביע על עשרת אלפים אקר אדמה ואומר: „זאת היא אדמתי“.

התכונות של הקבוצה⁵. בני-הקבוצה לא בחרו בחיה מרצונם; הם לא יכלו לבחור בחיה אחרת. כשם שבחוג התרבות שלנו אין אדם יכול לבחור בהורים, כך אין אדם יכול לבחור אצלם בטוטם. גם הקבוצה הראשונה לא בחרה בטוטם, כי הטוטם הוליד אותה. מוצאן של כל קבוצות האנשים הוא מחיות טוטם שהולידו אותן בתקופה קדומה.

ובכלל, אין אפשרויות קיימות לגבי ענינים מהותיים. האפשרות לגבי ענינים מהותיים מחלה היא, חטא היא. האפשרות היא קטגוריה החלה על דברים טכניים בלבד. למשל, יש לאדם האפשרות לבחור בין שתי דרכים המובילות ממקום פיסוי אחד למקום פיסוי אחר, אבל אין לאדם האפשרות לבחור בין שני מקומות מהותיים. אילו היתה לו אפשרות לבחור בין שני מקומות מהותיים, היה מאבד את עצמותו והיה כלה מאליו. „דוכתא דאיניש — איניש הוא“⁶. מקומו של האדם — הוא האדם, וכן הטוטם של האדם — הוא האדם.

יש חוקרים התמהים על הקשר שבין הטוטם לבין האקסוגמיה⁷, ומנסים לבארו באופנים שונים, ומתקבלת על הדעת הסברה, שבמקום שהטוטם הוא אמיתי, בני הקבוצה מזדהים זה עם זה בעיקר חייהם, ובמקום שיש הזדהות — אין משמעות לברית הנשואין. הנשואין משלימים את האישיות, ואין האישיות מתמלאת מתוכה, מעצמה. ההשתלמות באה מבחוץ, ולפיכך האקסוגמיה היא תוצאה של הברית הטוטמית.

כשהטוטם חדל להיות ממשי, הוא נהפך למנהג, לדבר שבמסורת, לדבר שבסידור. הטוטם בשלב הזה למה הוא דומה? — לצל המבהיל והמבעית את האדם ובכל זאת ידוע לו שאינו אלא צל. וזה בנין אב לכל ממשות שנסתלקה מן העולם ולא נותר ממנה אלא בבואתה בלבד. הטוטם הוא עיקר וממש בחיים ועל כן מרובה בו הסכנה שיהפך לצל, לרוח, כי מדרכו של דבר שיש בו עיקר וממש שלא להסתלק כליל מבלי להשאיר רשמים. אצל שאול נאמר: ורוח ה' סרה מעם שאול ובעתתו רוח רעה מאת

5 אופיה של החיה, הרגשת החיים שלה ומקומה ביקום קובעים בזה.

6 פתגם מובא בתלמוד, מסכת בבא מציעא, ראש פרק אלו מציאות.

7 שכל אחד מבני הקבוצה אינו רשאי לשאת אשה שהיא בת קבוצתו, וכן

כל אחת מבנות הקבוצה אינה רשאית להינשא לבן קבוצתה (כמו אצלנו במשפחה בהיקף המצומצם של: אב — אם — אח — אחות).

ה' (שמואל-א, ט"ז, י"ד). ובהיות הטוטם לרוח הוא מוליד את הטאבו שאיבד את משמעותו. "חפץ פלוני הוא מהותי, הוא — אני, ועל כן אין לנגוע בו", וכן כל כיוצא בזה מן האיסורים והחרמות. באיסורים ובחרמות יש להבחין בין איסור לאיסור, בין חרם לחרם, הכל לפי ערכם, משמעותם ועוזם של האיסורים והחרמות, ובעיקר, לפי התאמתם למציאות הפסיכופיסית של השבט, כי יש טאבו שאין בו כל רע, כגון היחס המיוחד לחיה-הטוטם בזמן שהשבט דומה לה באמת בתפיסת המציאות ובאורח החיים.

הלידה והמיתה

יש לעמוד על הטקסים שהם ציונים של מעברים לשלבים חדשים בחיים, על הלידה, על הכניסה לברית הטוטמית⁸ ועל המיתה. נעמוד כאן על הלידה והמיתה.

יודע האדם שיש לו ראשית, שהיה זמן שלא היה עדיין בעולם, אבל ההכרה שהוריו הם שהביאוהו לעולם (וכן ההכרה שהוא מוליד את בנו) נדחית מן הנפש, והאליים או הרוחות שבסביבה הם הבוראים האמיתיים. יש שבטים פרימיטיביים שאינם רוצים להכיר ביחס שבין ההורים ללידה ונימוקם עמם. לא שאינם יודעים על כך, אלא שהם דוחים את הידיעה הזאת, משום שהיא טכנית, טפלה, והיא נוגעת לענין מהותי; משום שהידיעה הזאת אם היא נהפכת לעיקרית, עשויה היא להחזיר את העולם לתוהו ובוהו.

פיריון האדם מזדהה אצל כמה מן השבטים עם פיריון האדמה. הנוהג באפריקה לגרש אשה עקרה כדי שיפרה השדה, מראה על הקשר שבין האדם והאדמה. עבודת האדמה נעשית בדרך כלל על ידי האשה, והנימוק לכך הוא שהיא "מבינה" בפיריון השדה יותר מן האיש. זה אינו רק ענין של "מאגיה סימפטטית" (כדעת פריזר ותלמידיו), אלא תוצאה של המגע

8. אחרי שמתברר מהותו של האדם ונודע טיבו, הוא בא בברית הטוטם. אז חל-המפנה; אז מתגבשים נפשו, רוחו ונשמתו ונעשים לחלק מן היחידה החיה הגדולה; אז בא הטקס החשוב ביותר בחיים: טקס הכניסה בברית הטוטם (האיניציאציה), טקס חנוכת האדם. עיין לקמן בפרק: על הרקע המיתי של התנ"ך.

הממשי בין העולם והנפש, תוצאה של חיים שאינם אפשריים בלי המגע הזה⁹.

המוות אינו כיליון של החיים, משום שהחיים הם חיי השבט והיחיד אינו אלא ייצוגם, אלא הוא כשיתוקו של איבר בגוף. הנשארים רואים את עצמם אשמים לגבי המאורע. הם נוהים אחרי המת, מרגישים שדמותו נדעכת בנפשם, שהוא נאלם ונעלם; לעתים הם מפחדים מפניו, ועל כן הם רוצים לכפר את פניו במנחה. במה הדברים אמורים? — לפני החטא, היינו כל עוד שלא נפגמו ספירות השילוב ביקום, בשבט, בטוטם, באדמה וכו'; אז המוות הוא „כעלות גדיש בעתו“, גם אם יש בו הפרעה; אבל אחרי החטא, היינו כשהאדם מתחיל לראות את עצמו מחוץ ליקום, כשאפ־שרויותו מעבירות אותו על דעתו, אז לובשים טקסי הקבורה, הצווים והאיסורים אופי דימוני.

— מי שעמד על טיבו של „תחום המגע“ הנ"ל, יודע שאין הדימונים יצירי הדמיון בלבד, אלא בכל מקום שנוצר פירוד בספירות השילוב; בכל מקום שהמשולב עומד להתפרק, שם נוצרים דימונים. כל פגם רציני ביחסים שבין האדם והיקום, האדם והאדמה, האדם והשבט, האדם והטוטם וכו', מוליד שדים ורוחות. בכל מקום שטקסי המעבר משלב לשלב בשלבים המכריעים של החיים נעשו נטולי־משמעות או רפי־משמעות, הם מקבלים חיות מחולשתו של האדם והם משתלטים עליו. הסימן המובהק

9 בסומטרה פורעות הנשים את שערותיהן בשעת זריעת האורז כדי שיגדלו הקנים וירבה היבול. כומר קתולי הוכיח את האינדיאנים על כך שהם מטילים על נשותיהם לזרוע את התירס בשמש הלוחטת בשעה שיונקיהן צמודים לשדיהן. אמרו לו האינדיאנים: אכא, אתה אינך מבין בענינים האלה, על כן הם פוגעים בך. ידוע לך שהנשים הן היולדות ולא הגברים. כשהנשים זורעות את התירס, כל קנה מחזיק הרבה קלחים והיבול מתרבה בשפע. ולמה זה? הדבר הוא פשוט: כיון שהנשים מבינות בפיריון ויודעות להפרות את הזרע, הנח להן לזרוע. הגברים אינם מבינים בדבר.

במקסיקו חגגו האצטקים חג לכבוד אלת התירס, „האם ארוכת השער“. החג החל בזמן שהגיע התירס לגבהו המלא ועמודי העלי שפרצו את הגלימה העידו על כך שהגרעינים כבר קיבלו צורה. בכל תקופת החג לא קלעו הנשים את שערות ראשן. הן הניפו את שערותיהן בריקודיהן כדי שקלחי התירס יתפתחו כראוי. (Frazer: The Golden Bough)

לדימוניות היא האחריות לדבר שניטל ממנו תכנון¹⁰. הדימונים ממלאים את חללו של עולם ויש צורך לתקן תקנות ולערוך טקסים בעונות קבועות לשם מלחמה בהם, כדי לבערם מקרב העדה. וכל זמן שהטקסים מועילים, הם מחדשים את החיים ויש תקומה לאדם; אבל כשמגיעים הדברים לידי כך שאין הטקסים מועילים והאיסורים והחרמות מתרבים, השדים והרוחות מושלים בכיפה והטקסים נעשים פטישיסטיים והחיים נעשים טראגיים.

יש לשים לב לכך שהכופרים במציאותם של השדים והרוחות צודקים הם אך לא מטעמם. הם צודקים בזה שהשדים והרוחות אינם אלא תופעות ההעדר ולא ישויות. במקום שהישות היא שלימה או במקום שנתחדשה אחרי שנפגעה, אין להם מקום, אבל הם טועים בהתעלמם מן הכח הרב ומן השליטה הרבה של השדים והרוחות שלצערנו כוחם רב ושלטונם איתן. הכפירה של האדם המודרני במציאות השדים יסודה בהתרחקותו מ"תחום המגע" של העולם והנפש, שהוא חושב את העולם כשלעצמו ואת הנפש כשלעצמה כמציאות בלתי תלויה (והם אינם אלא תצורות של תרבות שנידלדלה).

דוגמאות לטקסים הבאים לשם מלחמה בדימונים ולשם סילוקם אנו מוצאים למכביר בספרות האתנולוגית. פריזר (בספר הנ"ל) מספר על שבטים אינדיאניים הנוהגים לערוך טקס כזה: בזמן מסוים מתחפשים כמה אנשים לשדים. הם שמים מסכות על פניהם ועולים על ההרים. כל בני הכפר מתרכזים על־יד רחבת הטקסים ומחכים להתקפתם של השדים. השדים מתפרצים אל הכפר ודוחקים את האנשים והללו מצטופפים במרכז הרחבה. ומשם הם מצליחים להדוף את השדים, צעד אחר צעד, עד שהם כובשים שוב את הכפר כולו.

השבטים השוכנים באיי אינדונסיה נוהגים לערוך מדי שנה בשנה טקס כזה: מכינים סירה ומעבירים לתוכה מזון ובגדים. אחרי כן מחלים את פני השדים שיעזבו את בתי הכפר ויעברו לסירה הזאת. עוברים מבית לבית ומזמינים את השדים שיעלו על הסירה, ואחר כך משלחים את הסירה לים, ומשביעים אותה שלא תשוב לבפר.

10 אין הדימוניות פריה הדמיוני של האשמה עצמית מדומה, אלא בעיקר פריו של ניתוק, תוצאה של פגם נפשי.

יש להבדיל בין התחפשות רצינית לבין התחפשות בלתי רצינית. בתיאטרון שלנו שהוא דוגמה להתחפשות שאינה רצינית גם אם המתחפש מזדהה עם המיוצג, הרי עיקר כוונתו הוא להראות על האפשרות של ההזדהות, לא כן בהתחפשות הרצינית של הפרימיטיבים ששם ההזדהות היא שלמה ובזוה יפה כוחם מכוחנו. האפשרות היא אחת מנקודות התורפה של תרבותנו והיא תולדתה של העצמאות המדומה הנרכשת במחיר הויתור על ספירות השילוב שהן מיסוד הקיום.

השבטים הם בעלי מאגיה ובעלי טכניקה. המאגיה היא עיקר והטכניקה טפלה, אבל אין מתיחסים אליה בביטול. המאגיה היא מטפיסית והטכניקה היא פיסיית ואין ביניהן ניגוד. מקומה של המאגיה בתחום המגע של הנפש עם העולם, בשילובו של האדם ביקום, ואין מחליפים את המאגיה בטכניקה אלא בשלב ירוד של התרבות. בכל מקום שאנו נתקלים בהחלפת המאגיה בטכניקה (גם בתרבות פרימיטיבית), חזקה שהאדם נעשה שם תלוש, שנתערער יסוד קיומו.

בספרו: „גני הקוראלים והמאגיה שלהם”¹¹, מביא האתנולוג הידוע מלינובסקי את הסיפור של הילידים על שני אנשים שיצאו מן האדמה¹²: גיראו וטודנה.

בא טודנה לראות את גיראו ולגיראו גן גדול, שאלו טודנה: מי עשה את הגן הזה? ענה לו גיראו: אני לבדי עשיתיו. תמה טודנה ואמר: אתה עושה גן גדול ששלושה או ארבעה אנשים צריכים לעשותו, כיצד אתה עושה זאת? ענה גיראו ואמר: אני גודע עץ גדול אחד וכל העצים הגדולים נופלים; אני מבעיר בעירה קטנה וכל היער נשרף; אני מתחיל להקים גדר והגדר נגמרת מאליה; אני שותל צמח אחד והרבה צמחים גדלים. אמר לו טודנה: עבודה מהירה זו אינה לטובה. תאר לעצמך שמצטבר אוכל למכביר, הרי אז לא יעבוד האדם בכלל. מוטב שהחזק יעשה גן גדול, והחלש גן קטן, והחלש ביותר ידוג ויחליף את הדגים בפירות. טודנה

Coral Gardens and their Magic, American Book Company 11
(עיין חלק א', מעמ' 69 ואילך).

12 אבותיהם של השבטים נבראו מאדמת השבט. לא הוצבר עפרם מכל העולם כולו (כדברי רבי מאיר לגבי אדם הראשון, עיין סנהדרין ל"ח, א') אלא לוקח ממקום מסוים, מאדמה מסוימת (כרכי שמואל הזקן בבראשית רבה פרשה י"ד). בתפיסה הזאת מתבטאת הזיקה למקום מסוים.

הראה לגיראו את דרך העבודה ונתן לו מאגיה. עוצמת המאגיה של טודוה לא היתה כעצמתה של המאגיה הראשונה. אולם המאגיה הראשונה של גיראו נשתכחה והמאגיה הידועה לבני האדם בזמן הזה היא המאגיה של טודוה, ומסיבה זו אין בני האדם שבזמן הזה עושים גנים כה גדולים.

עד כאן הסיפור. גיראו רצה להתגבר על הצורך בעבודה, הוא רצה לעשות הכל באמצעים מאגיים ולא זו הדרך. החיים האמיתיים הם איחוד של המטפיסי (העיקר) והפיסי (הטפל, אבל הכרחי), איחוד של מאגיה ועבודה טכנית. המאגיה עשויה להשפיע רוב טובה על בני האדם ולעשות את העבודה למיותרת וזאת אינה מידה טובה. על כן עדיפה תורת טודוה על תורתו של גיראו. מלבד זה לא טוב שהיחיד הגדול יבלע את הכל עד שלא יהיה מקום לרבים, כי מכאן פתח לתקלות מרובות.

על התקלות של תפיסת המרובה על ידי היחיד החזק, הבולע את השבט כולו, אפשר לעמוד מתוך הקטעים הבאים¹³:

בן השבט טונגה אומר: „ראש השבט הוא הארץ. הוא הפר. בלעדיו אין הפרות יכולות להמליט. בלעדיו הארץ היא כאשה בלי בעל. שבט בלי ראש־שבט יוצא מדעתו, הוא מת. ראש השבט הוא הלוחם הגדול שלנו. הוא היער שבו אנו מתחבאים. ממנו אנו מבקשים חוקים. ראש השבט הוא יצור מאגי. יש לו משחות מיוחדות שבהן הוא מושח את גופו ועל ידי כך נעשה גופו טאבו. אסור לאיש לקחת את הכפר ממנו. אם מישהו יקח את הכפר ממנו, תיענש כל העדה ולא יוולדו ילדים. כשהולכים לכפר חדש, על ראש השבט ללכת שמה תחילה, הוא ואשתו הראשית ולבוא אליה שם כדי לקנות בעלות על הכפר, כדי לקשור את הכפר, ואחר כך יבואו בני הכפר. אם ימות ראש השבט, על השבט לעזוב את הכפר ולעבור למקום אחר. כל עוד לא חולקה ירושתו של ראש השבט, הבית הוא עדיין ביתו. אך מיד אחרי עריכת הטקס, חייבים בני הכפר להסתלק מן הבית ולסגור את הדלת בענף מחודד“.

דומה שמתקרבים כאן למצב שאין השבט אלא ראש השבט. ומכאן מובילה הדרך לחוקים שסופם נצחון החיצוני על הפנימי, להתאבנות, לנצחון המוות על החיים, וכל זה משום שראש השבט בלע את השבט כולו ולא

13 מתוך הספר: Junod: The Life of a South African Tribe

נשאר ממנו אלא צלו בלבד. דוגמה לכיוון האחר תמצא אצל Frazer:
The Golden Bough

ילידי אי הסמוך לגיורגיניאָה מספרים על קוסם אחד שהסאָגו היה הטוטם שלו. הוא הודיע לבני שבטו כי הוא הולך למות, ובכל־זאת יגרום להצלחת גניהם. הוא הורה להם לחתוך את גופו ולשים חלקים ממנו בגניהם, אבל את ראשו יש לקבור בתוך גנו. עליו נאמר כי הוא חי מעבר לגיל המקובל, ואיש לא ידע את אביו, אך הוא עשה את הסאָגו טוב ואיש לא היה רעב עוד.

זוהי דוגמה לראש שבט המקיים את שבטו בחייו ואחרי מותו. (יש לשים לב להזדהות גופו של האדם עם פוריותה של האדמה שבסיפור הזה). לפי דרכנו עלינו לעמוד בעיקר על האגדות והטקסים שאין בהם משום טאָפו הנבנה מחורבנו של הטוטם, שאין בהם סימנים לנצחון המוות ושאינן בהם משום כליון הרבים על ידי היחיד. עלינו לעמוד על האגדות והטקסים שיש בהם שילוב האדם ביקום, בשבט ובטוטם, או שיש בהם משום חידושו של השילוב אחרי פירוקו (שיש בהם משום סילוק הדימוניות וביטולה), כי האגדות והטקסים האלה עשויים הם לעזור לנו במידת מה בהבנתה של המשימה החינוכית: לחזק את הרקע של קיומנו.

יתרונה של האתנולוגיה הוא בזה שיש לנו כאן סיפורים ומנהגים מכל חלקי התבל ואנו יכולים לקחת מהם כאוות נפשנו. אבל זהו גם חסרונה — שהיא מפתה אותנו ללקט מוטיבים ולצרף דברים שאינם מצטרפים ולבוא לידי תרבות של כלאיים.

והכל תלוי בחוש האבחנה, בכשרוננו להבחין בין מה שעשוי להועיל לנו לבין מה שאינו עשוי להועיל לנו כעת. הרי נקודות התורפה של תרבותנו ידועות לנו: נטיה לאינדיבידואליזם, לתלישות וכו'. פגמנו בספירת היות הזיקה לעולם ולעדה; פגמנו בספירות הזיקה ללידה, לחנוכת האדם, למיתה; ורצוננו להכיר את אורח חייהם של אותם השבטים שלא פגמו בספירות הללו, ובשבטים שפגמו — להכיר את טיבם של הפגמים.

אין הכוונה שישתחרר האדם מן המדע וישוב להיות כאדם פרימיטיבי או כילד. אין כל צורך בכך. המדע כוחו יפה לגבי הצד ההכרתי והטכני של החיים. העיקר הוא שנכוון את החינוך כך שלא יפגום המדע בצד המהותי של החיים.